

Versiune preliminară, needitată

Distrib.: generală
15 iunie 2020

Original: limba engleză
Tradus și revizuit de IER
(<http://ier.gov.ro/>)

Consiliul Drepturilor Omului

Cea de-a 44-a sesiune

15 iunie–3 iulie 2020

Punctul 3 de pe ordinea de zi

Promovarea și protejarea tuturor drepturilor omului, drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale, inclusiv a dreptului la dezvoltare

Dreptul la educație: impactul crizei generate de pandemia de COVID-19 asupra dreptului la educație; preocupări, provocări și oportunități

Raportul Raportoarei speciale privind dreptul la educație*

Rezumat

Secretariatul are onoarea de a transmite Consiliului Drepturilor Omului Raportul Raportoarei speciale privind dreptul la educație, elaborat în conformitate cu Rezoluțiile 8/4, 35/2 și 38/9 ale Consiliului.

Raportoarea specială salută eforturile de protejare a vieților omenești, depuse de guverne, care au fost supuse unor presiuni foarte mari, confruntându-se totodată cu un climat de incertitudine științifică.

Criza din domeniul sănătății a avut numeroase consecințe asupra tuturor sectoarelor vieții oamenilor, generând o criză economică, precum și ceea ce trebuie să numim o criză a educației. În acest raport, Raportoarea specială analizează problemele pe care le consideră cele mai presante din perspectiva drepturilor omului. Într-adevăr, este esențial să se acționeze în cadrul normativ al drepturilor omului, pentru a garanta că măsurile adoptate ca răspuns la pandemie nu aduc atingere dreptului la educație și nu sporesc suferința celor mai marginalizați.

Raportoarea specială subliniază că, deși au fost adoptate numeroase măsuri inovatoare peste tot în lume, de către mulți actori statali și nestatali, pentru a asigura o anumită continuitate a educației, nu se putea aștepta ca acestea să poată compensa vreodată lipsa evidentă de pregătire a tuturor țărilor pentru o criză de o asemenea amploare. Faptul că, în trecut, nu s-a reușit dezvoltarea unor sisteme de învățământ solide și reziliente și combaterea inegalităților adânc înrădăcinate a permis crearea unor condiții care au avut consecințe dramatice asupra celor mai vulnerabili și marginalizați și nicio măsură temporară adoptată în grabă nu ar fi putut răspunde în totalitate acestei situații.

În acest sens, Raportoarea specială face o serie de recomandări. În special, ar trebui efectuată o evaluare aprofundată pentru a clarifica dinamica existentă în fiecare context local, care a determinat accentuarea discriminării în ceea ce privește exercitarea dreptului la educație în timpul crizei. Aceasta ar trebui să includă o analiză a creșterii inegalităților ca

* S-a convenit ca acest raport să fie publicat ulterior datei normale de publicare, din cauza unor circumstanțe care nu s-au aflat sub controlul autorului.

urmare a măsurilor adoptate pentru a face față pandemiei; o examinare atentă a sustenabilității modelelor economice și financiare din spatele sistemelor de învățământ, inclusiv a consecințelor subfinanțării instituțiilor de învățământ public; o analiză minuțioasă a rolului actorilor privați în domeniul educației; o evaluare a caracterului adecvat al protecției sociale acordate personalului din învățământ, inclusiv în sectorul privat; și o examinare atentă a lipsei de cooperare dintre administrațiile statelor, instituțiile de învățământ, profesori, elevi și studenți, părinți și comunități.

În plus, Raportoarea specială subliniază că recurgerea la învățământul la distanță (online și prin intermediul unor programe de radio și televiziune) ar trebui considerată doar o soluție temporară, necesară pentru abordarea unei crize. Digitalizarea educației nu ar trebui să înlocuiască niciodată învățământul față în față într-o sală de clasă, alături de profesori, iar implicarea masivă în învățământ a actorilor privați, prin intermediul tehnologiei digitale, ar trebui considerată o amenințare majoră, pe termen lung, pentru sistemele de învățământ și dreptul la educație pentru toți. Este necesar să aibă loc o dezbateră aprofundată cu privire la importanța care ar trebui acordată pe viitor acestei forme de învățământ, ținând seama nu numai de posibilele avantaje ale acesteia, ci și de efectele nocive pe care le au ecranele asupra copiilor și tinerilor, inclusiv asupra dreptului acestora la sănătate și la educație.

Cuprins

	<i>Pagina</i>
I. Introducere	4
II. Cadre juridice și de reglementare	5
III. Motive de îngrijorare.....	7
A. Discriminarea structurală și creșterea inegalităților	8
B. Avantajele și inconvenientele instrumentelor folosite pentru a asigura continuitatea educației în perioadele de criză: soluțiile tehnologice [instrumente de înaltă tehnologie (high-tech) sau de joasă tehnologie (low-tech)] și soluțiile de altă natură.....	9
C. Digitalizarea educației: provocări și oportunități.....	11
D. Drepturile profesorilor și ale altor lucrători din învățământ	13
E. Viitorul sistemelor de învățământ public	16
IV. Concluzii și recomandări.....	17

I. Introducere

1. În prezentul raport, întocmit în conformitate cu Rezoluțiile 8/4, 35/2 și 38/9 ale Consiliului Drepturilor Omului, Raportoarea specială abordează impactul crizei generate de pandemia de COVID-19 asupra dreptului la educație. Având în vedere că pandemia a avut și continuă să aibă efecte dezastruoase asupra dreptului la educație peste tot în lume, Raportoarea specială a decis să modifice rapoartele tematice pe care le planificase, pentru a contribui la discuțiile care au loc la nivel global cu privire la modalitățile de asigurare a continuității educației, precum și pentru a aborda problemele pe care le consideră drept cele mai presante din perspectiva drepturilor omului.¹
2. S-a scris mult cu privire la impactul teribil al pandemiei de COVID-19 asupra sistemelor de învățământ și a elevilor și studenților. Numeroși actori din întreaga lume, fie statali, nestatali sau interguvernamentali, de la nivel național, regional și internațional, au publicat orientări și recomandări utile pentru a soluționa situația celor peste 1,5 miliarde de elevi și studenți afectați de închiderea școlilor și universităților din lumea întreagă. Potrivit Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), 191 de state au închis toate școlile existente la nivel național, în timp ce în majoritatea celorlalte state, închiderea școlilor a avut loc doar la nivel local.²
3. Raportoarea specială salută activitatea desfășurată de organizații guvernamentale internaționale precum Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), Organizația Islamică pentru Educație, Științe și Cultură (ICESCO-Islamic World Educational, Scientific, and Cultural Organization), Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) și Înalțul Comisariat al Organizației Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), Uniunea Africană sau Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), organizații precum Parteneriatul Global pentru Educație (GPE) și Rețeaua interagenții privind educația în situații de urgență (INEE), precum și de către organizații neguvernamentale și sindicate din întreaga lume. Raportoarea le felicită pentru eforturile de promovare a cooperării internaționale, schimbul de bune practici și furnizarea de orientări și sugestii utile cu privire la cele mai bune modalități de soluționare a ceea ce se poate numi „o criză a educației”.
4. Acum, după încheierea primei perioade a crizei – în care instituțiile de învățământ au fost închise în grabă, în general fără avertisment sau pregătire –, este esențial să se evalueze ceea ce s-a întâmplat și să se analizeze impactul pe termen scurt, mediu și lung al acestei crize asupra educației.
5. Întrucât o serie de țări au început sau intenționează să redeschidă treptat instituțiile de învățământ, implicațiile depline ale crizei generate de COVID-19 asupra educației vor depinde de măsurile adoptate acum. Deși majoritatea măsurilor luate în timpul crizei trebuie considerate de natură temporară, o serie de alte măsuri pot să ofere noi perspective. Principala problemă este dacă vom putea genera o schimbare pozitivă, fără a zădărnici progresele realizate în ultimele decenii, în special în ceea ce privește accesul la educație.
6. Totuși, este necesar ca impactul crizei să fie evaluat fără să se piardă din vedere contextul general mai larg, în care sistemele de învățământ public continuă să fie subfinanțate și sub presiune, inegalitățile din domeniul educației rămân foarte evidente, accesul la educație este un vis pentru mulți, iar 258 de milioane de copii și tineri erau deja neșcolarizați înainte de pandemie,³ inclusiv copiii cu dizabilități.⁴ În prezent, aproximativ 773 de milioane de

¹ Programat inițial pentru cea de-a 44-a sesiune a Consiliului Drepturilor Omului, raportul tematic al Raportoarei speciale privind „Dimensiunile culturale ale dreptului la educație” va fi publicat ulterior.

² UNESCO, Coaliția Globală pentru Educație (Global Education Coalition), <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.

³ UNESCO, eAtlas of out-of-school children (Atlasul electronic al copiilor neșcolarizați), <https://tellmaps.com/uis/oosc/#!/tellmap/-528275754>.

⁴ Contribuție din partea IDA-IDDC (International Disability Alliance, International Disability and Development Consortium) (Alianța Internațională a Persoanelor cu Dizabilități, Consorțiul Internațional pentru Dizabilitate și Dezvoltare).

persoane sunt analfabete, o mare parte din acestea fiind femei care trăiesc în țări cu venituri mici.⁵

7. Criza a agravat dramatic problemele deja cunoscute legate de punerea în aplicare a dreptului la educație. Deși evaluarea impactului pandemiei este esențială, la fel de importantă este recunoașterea caracteristicilor sistemelor de învățământ existente care au minimizat sau au maximizat efectele negative (sau pozitive) ale situației generate de pandemia de COVID-19. În special, discriminarea structurală a avut efecte dramatice în timpul crizei educației, cele mai marginalizate și vulnerabile grupuri fiind cel mai grav afectate. În plus, este foarte probabil ca această criză a educației să fi afectat mai puternic țările cu sisteme de învățământ public fragile, în care nu există încredere reciprocă între cetățeni și instituțiile publice, un dialog social cu sindicatele și asociațiile profesorilor și nici cultura unei strânse colaborări între școli, familii și comunități.

8. Pentru a obține informațiile necesare pentru elaborarea raportului, Raportoarea specială a avut ocazia de a participa la o dezbatere online privind creșterea inegalităților în domeniul educației, cauzată de pandemie. Aceasta a fost organizată în cadrul mandatului său, cu cooperarea Inițiativei globale pentru drepturile economice, sociale și culturale și a Inițiativei privind dreptul la educație. La aceasta au participat, de asemenea, organizații interguvernamentale și neguvernamentale, inclusiv UNESCO, ICESCO, Banca Mondială, GPE și INEE. Raportoarea specială a fost invitată, de asemenea, să participe la o dezbatere online organizată de *Comité syndical francophone de l'éducation et de la formation* (Comitetul sindicatelor francofone pentru educație și formare), în colaborare cu federația *Education International* (Internaționala Educației), cu privire la situația și participarea profesorilor în timpul crizei, precum și la o altă dezbatere online, organizată de Campania Mondială pentru Educație, cu privire la dificultățile cu care se confruntă societatea civilă și impactul crizei asupra dreptului la educație. Raportoarea le mulțumește călduros tuturor participanților pentru timpul și contribuțiile lor, inclusiv părților interesate care au prezentat în mod spontan rapoarte și contribuții.⁶

II. Cadre juridice și de reglementare

9. Spre deosebire de Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (denumit în continuare „Pactul”) nu conține o dispoziție privind posibile derogări, care să permită suspendarea obligației sau derogarea de la obligația de a asigura exercitarea anumitor drepturi, în condiții stricte.

10. Prin urmare, în timpul crizelor, statele părți la Pact își respectă în continuare angajamentul de asigurare a exercitării dreptului la educație (articolul 13), obligație consacrată, de asemenea, în Declarația Universală a Drepturilor Omului (articolul 26). În cazul în care măsurile limitează drepturile prevăzute de Pact, cum ar fi închiderea instituțiilor de învățământ, sau doar redeschiderea lor parțială, acestea ar trebui să respecte condițiile prevăzute la articolul 4 din Pact și la articolul 29 din Declarație, referitoare la posibilele limitări.

11. Astfel cum subliniază Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale (denumit în continuare „Comitetul”), „în esență, aceste măsuri trebuie să fie necesare pentru a combate criza sănătății publice, provocată de COVID-19, și să fie rezonabile și proporționale. Statele părți nu trebuie să folosească în mod abuziv măsurile de urgență și competențele acordate pentru combaterea pandemiei și ar trebui să le ridice de îndată ce acestea nu mai sunt necesare pentru protejarea sănătății publice.”⁷ În plus, „răspunsurile la problemele cauzate de pandemie ar trebui să se bazeze pe cele mai bune dovezi științifice disponibile pentru protejarea sănătății publice”.⁸

⁵ Institutul de Statistică al UNESCO, <http://uis.unesco.org/en/topic/literacy>.

⁶ Contribuțiile primite de Raportoarea specială vor fi disponibile la adresa: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/SREducation/Pages/SREducationIndex.aspx>.

⁷ E/C.12/2020/1, pct. 11.

⁸ E/C.12/2020/1, pct. 10.

12. Raportoarea specială este de acord cu Comitetul în privința faptului că, „întrucât această pandemie și măsurile adoptate pentru combaterea sa au avut un impact negativ disproporționat asupra celor mai marginalizate grupuri, statele trebuie să depună toate eforturile posibile pentru a mobiliza resursele necesare combaterii COVID-19, în cel mai echitabil mod posibil, pentru a evita impunerea unei poveri economice suplimentare asupra acestor grupuri marginalizate. La alocarea resurselor ar trebui să se acorde prioritate nevoilor speciale ale acestor grupuri.”⁹

13. Dreptul la educație este deosebit de important pentru copii. Ca și Pactul, Convenția cu privire la drepturile copilului nu conține o clauză de derogare. Comitetul pentru drepturile copilului a afirmat clar că restrângerile aduse drepturilor copilului, cu scopul de a proteja sănătatea publică, „trebuie impuse numai atunci când este necesar, trebuie să fie proporționale și trebuie să se limiteze la un minim absolut”.¹⁰ În plus, orice astfel de restrângeri ar trebui să reflecte principiul interesului superior al copilului, astfel cum se prevede la articolul 3 alineatul (1) din Convenția cu privire la drepturile copilului. Acest lucru este valabil și pentru restrângerile privind dreptul copilului la educație, consacrat la articolul 28.¹¹

14. Este esențial să se țină seama de cadrul privind dreptul la educație [criteriile esențiale definite de Comitetul pentru drepturile copilului în Comentariul general nr. 13 (1999) cu privire la dreptul la educație], pentru a aprecia provocările și prioritățile și pentru a garanta că persoanele cele mai vulnerabile nu sunt lăsate în urmă. În conformitate cu acest cadru,¹² educația trebuie să prezinte următoarele caracteristici interconectate și esențiale, toate fiind deosebit de relevante în perioadele de criză:

(a) Disponibilitatea se referă la faptul că trebuie puse la dispoziție instituții de învățământ adecvate pentru a-și îndeplini misiunea (dotate cu instalații sanitare pentru ambele sexe și cu acces la apă potabilă sigură), care dispun de cadre didactice cu o pregătire corespunzătoare, materiale didactice, calculatoare și echipamente informatice;

(b) Accesibilitatea face referire la faptul că instituțiile și programele de învățământ trebuie să fie accesibile din punct de vedere fizic și economic tuturor, fără discriminare;

(c) Acceptabilitatea se referă la faptul că forma și conținutul educației furnizate, inclusiv programele de învățământ și metodele de predare, trebuie să fie acceptabile (adică relevante, adecvate din punct de vedere cultural și de bună calitate) pentru elevi și studenți și, în anumite cazuri, pentru părinți, sub rezerva obiectivelor educaționale prevăzute la articolul 13 alineatul (1) din Pact și a normelor minime pe care le poate aproba statul în materie de educație, în conformitate cu articolul 13 alineatele (3) și (4).

(d) Adaptabilitatea impune ca învățământul să fie „flexibil, astfel încât să se poată adapta nevoilor societăților și comunităților în schimbare și să răspundă nevoilor elevilor și studenților din diferite medii sociale și culturale”.

15. Deși înțelege că numeroși actori au fost luați prin surprindere de închiderea instituțiilor de învățământ și nevoia de a lua măsuri urgente, Raportoarea specială insistă asupra importanței respectării acestui cadru pentru a asigura nu doar egalitatea și echitatea, ci și eficiența învățământului. De exemplu, la implementarea învățământului la distanță trebuie să se țină seama de criteriile acestui cadru, pentru a evita ca acest tip de învățământ să agraveze inegalitățile, în loc să le atenueze. În plus, acest cadru prevede o cooperare strânsă între instituții, cadre didactice, familii și comunități, pentru a garanta că nevoile cursanților și ale familiilor acestora sunt înțelese. Această abordare contravine anumitor atitudini autoritare și relații de autoritate ierarhice, care sunt consolidate în vremuri de criză, astfel cum se poate observa în numeroase regiuni ale lumii.

16. În perioada post-pandemie va exista oportunitatea de a „reconstrui mai bine” și de a remedia deficiențele din trecut. Aceasta include înțelegerea modului în care este posibil ca

⁹ E/C.12/2020/1, pct. 14.

¹⁰ Comitetul pentru drepturile copilului, Declarația privind COVID-19 (7 aprilie 2020).

¹¹ Ibid.

¹² Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comentariul general nr. 13 (1999), pct. 6. A se vedea, de asemenea, Principiile de la Abidjan, principiul 14.

politicile și cadrele juridice și de reglementare, care nu au integrat suficient o abordare bazată pe drepturile omului, să fi agravat impactul negativ al pandemiei asupra dreptului la educație al celor mai vulnerabili.

17. Pentru a face față următoarei crize, par să fie necesare consolidarea și adaptarea acestor politici și cadre juridice și de reglementare, inclusiv prin:

(a) Integrarea și respectarea criteriilor disponibilității, accesibilității, acceptabilității și adaptabilității la toate nivelurile sistemului de învățământ (inclusiv la nivelul școlilor), pentru a ghida politicile din acest domeniu. Aceste criterii constituie un instrument puternic de combatere a inegalităților în ceea ce privește exercitarea dreptului la o educație favorabilă incluziunii și de calitate. Acesta contribuie la dezvoltarea, în cadrul sistemelor de învățământ, a unei culturi a drepturilor omului, alături de o cultură a cooperării între toate părțile interesate (inclusiv părinți și comunități), care constituie o bază solidă ce permite abordarea crizelor viitoare în timp util și în mod reactiv.

(b) Integrarea deplină a drepturilor copiilor, pentru care dreptul la educație este deosebit de important și care ar trebui considerați titulari de drepturi.

(c) Acordând prioritate celor mai vulnerabile persoane.

(d) Elaborarea și dezvoltarea unor planuri de pregătire pentru gestionarea procesului de învățământ în situații de urgență, în cadrul tuturor sistemelor naționale de învățământ, având în vedere că puține țări dispun de planuri educaționale pentru gestionarea situațiilor de criză¹³ și că responsabilii cu planificarea învățământului, de la toate nivelurile, nu sunt suficient de instruiți în acest sens. Aceste planuri ar trebui să se bazeze pe dreptul la educație pentru toți și pe respectarea celor patru criterii menționate mai sus.

(e) Plasarea dreptului la un învățământ public în centrul politicilor educaționale. În special, cadrele juridice și de reglementare trebuie să includă obligația de a asigura „dreptul de acces, fără discriminare, la instituțiile și programele de învățământ public” ca obligație fundamentală în temeiul articolului 13 din Pact.¹⁴ Țările cu sisteme de învățământ public solide sunt mai apte decât altele să facă față crizelor educaționale, la fel cum țările care dispun de sisteme solide de servicii publice de sănătate fac față mai bine unei crize sanitare. Mai general, punerea în aplicare pe termen lung a dreptului la un învățământ public, favorabil incluziunii și de calitate pentru toți este cea mai bună modalitate de a combate inegalitățile, care nu au fost create de criza COVID-19, aceasta doar scoțându-le la lumină și accentuându-le considerabil. Măsurile temporare adoptate în timpul unei crize nu pot să pună capăt inegalităților, ci doar să minimizeze efectele acestora.

18. Întrucât societățile sunt afectate de o criză economică majoră, ale cărei efecte vor persista în timp, Raportoarea specială reamintește statelor membre obligația care le revine în temeiul articolului 2 din Pact, de a folosi la maximum resursele de care dispun pentru ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în Pact să fie asigurată progresiv. Potrivit Comitetului pentru drepturile economice, sociale și culturale, „orice măsură regresivă luată în mod deliberat în această privință ar trebui să fie examinată cât mai atent posibil și ar trebui să fie pe deplin justificată din perspectiva tuturor drepturilor prevăzute de Pact și în contextul folosirii la maximum a resurselor disponibile”.¹⁵ În acest sens, Principiile de la Abidjan privind dreptul la educație oferă orientări utile.¹⁶

III. Motive de îngrijorare

19. Majoritatea statelor, precum și alte părți interesate, inclusiv organizațiile guvernamentale internaționale și organizațiile societății civile, au făcut tot posibilul pentru a soluționa criza educației într-o perioadă foarte scurtă, iar Raportoarea specială salută aceste eforturi. Raportoarea a primit, din toate regiunile lumii, numeroase mărturii cu privire la desfășurarea învățământului la distanță prin intermediul soluțiilor de înaltă tehnologie (high-

¹³ <https://inee.org/collections/education-planning>.

¹⁴ E/C.12/1999/19, pct. 57.

¹⁵ Comentariul general nr. 3: Natura obligațiilor statelor părți, pct. 9.

¹⁶ Principiile 45 și 46.

tech) (cum ar fi învățământul online), de joasă tehnologie (low-tech) (programe de radio și televiziune) sau de altă natură (precum distribuția de documente), cu privire la măsurile adoptate pentru a garanta că și cele mai vulnerabile persoane beneficiază de aceste soluții și cu privire la sprijinul acordat cadrelor didactice și familiilor cursanților pentru a asigura școlarizarea la domiciliu și pentru a garanta că bunăstarea cursanților și a familiilor acestora beneficiază de toată atenția necesară. Aduce un omagiu special cadrelor didactice, multe dintre acestea fiind femei, care au dat dovadă de curaj (în special cele care au avut grijă de copiii lucrătorilor din prima linie), dedicare, creativitate (prin elaborarea de noi metode de predare și găsirea unor modalități de a păstra legătura cu elevii), precum și de flexibilitate (prin capacitatea de a se adapta la noul context).

20. Cu toate acestea, nu se putea aștepta ca astfel de măsuri să poată compensa lipsa evidentă și generalizată a pregătirii pentru o criză de asemenea amploare. În plus, faptul că, în trecut, nu s-a reușit dezvoltarea unor sisteme de învățământ solide și reziliente și combaterea inegalităților adânc înrădăcinate a permis crearea unui mediu care a avut consecințe dramatice asupra celor mai vulnerabili și marginalizați și nicio măsură temporară adoptată în grabă nu ar fi putut răspunde în totalitate acestei situații.

21. Se impune o evaluare globală, deoarece părțile interesate trebuie să se asigure că sunt pregătite pentru o criză viitoare. Această evaluare ar trebui să includă: o analiză a creșterii inegalităților ca urmare a măsurilor adoptate pentru a face față pandemiei; o examinare atentă a sustenabilității modelelor economice și financiare din spatele sistemelor de învățământ, inclusiv a consecințelor subfinanțării instituțiilor de învățământ public; o analiză minuțioasă a rolului actorilor privați în domeniul educației; o evaluare a caracterului adecvat al protecției sociale acordate personalului din învățământ, inclusiv în sectorul privat; și o examinare atentă a lipsei de cooperare dintre administrațiile statelor, instituțiile de învățământ, profesori, elevi și studenți, părinți și comunități. În plus, întrucât învățarea digitală s-a dezvoltat exponențial, este necesar să aibă loc o dezbatere aprofundată cu privire la importanța care ar trebui acordată pe viitor acestei forme de învățământ, ținând seama nu numai de posibilele avantaje ale acesteia, ci și de efectele nocive pe care le au ecranele asupra copiilor și tinerilor, inclusiv asupra dreptului acestora la sănătate și la educație. De asemenea, trebuie să se acorde atenție riscurilor pe care le implică trecerea la învățământul online pentru copiii susceptibili să fie excluși din educația digitală sau cei cu nevoi educaționale speciale.

A. Discriminarea structurală și creșterea inegalităților

22. Raportoarea specială își exprimă profunde îngrijorare cu privire la adâncirea semnificativă a inegalităților în ceea ce privește accesul la educație, ca urmare a închiderii instituțiilor de învățământ și a crizei sociale și economice generate de pandemie.

23. În contextul post-COVID-19, este posibil ca noi motive de discriminare, cum ar fi lipsa accesului la o conexiune la Internet, să capete o importanță mai mare. Însă, până la urmă, aceste motive corespund pur și simplu inegalităților structurale preexistente în cadrul societăților, bazate în special pe situația socială și economică, izolarea geografică, sex și gen, limbă, religie, culoare, origine națională sau etnică, dizabilitate sau altă situație. De asemenea, există diferențe uriașe în ceea ce privește accesul la educație, atât între țări, cât și în interiorul fiecărei țări. Situația copiilor afectați de crize umanitare (refugiați¹⁷ și populații afectate de conflicte) este, de asemenea, foarte îngrijorătoare.

24. Închiderea școlilor și universităților a întrerupt procesul educativ pentru nenumărați elevi și studenți. Pentru unii dintre ei, aceasta poate avea consecințe limitate, de exemplu, în cazul în care închiderea a implicat pierderea a doar câteva săptămâni de predare și în cazul copiilor ai căror părinți au fost în măsură să asigure o școlarizare eficientă la domiciliu și care au beneficiat de sprijinul constant al profesorilor lor și de accesul la platformele digitale de învățare. Este posibil ca acei copii care aveau deja rezultate școlare bune și beneficiau de condiții fizice, sociale, economice și psihologice adecvate la domiciliu să nu aibă niciun fel de problemă. Același lucru este valabil și pentru cursanții mai în vârstă, care au putut avea acces la învățământul online și la alte forme de sprijin pedagogic și social.

¹⁷ A se vedea Raportul privind dreptul refugiaților la educație (A/73/262).

25. Cu toate acestea, pentru mulți alții, închiderea școlilor a fost devastatoare, având repercusiuni semnificative pe termen lung asupra dreptului acestora la educație și privându-i de anumite oportunități pentru viitorul lor.¹⁸ Pentru mulți copii, închiderea școlii a însemnat o accelerare a inegalităților. Acest lucru este valabil în special pentru copiii care sunt vulnerabili din punct de vedere social, ai căror părinți nu au fost în măsură să asigure o școlarizare eficientă la domiciliu și care nu vorbesc limba de predare la școală, care locuiesc în condiții precare sau insalubre, care se confruntă cu excluziunea digitală, care îngrijesc anumite persoane, care se confruntă cu o situație de precaritate economică și foamete, ca urmare a închiderii școlilor, și care nu au avut acces sau nu au putut beneficia de învățământul online. Situația generată de pandemia de COVID-19 poate avea ca rezultat abandonul școlar definitiv al copiilor și tinerilor din diverse motive. Printre acestea se numără imposibilitatea părinților lor de a plăti taxele de școlarizare în contextul post-pandemie, necesitatea ca aceștia să își susțină familiile din punct de vedere economic, falimentul școlilor sau incapacitatea acestora de a aplica măsurile de igienă și protecție necesare pentru a garanta condiții sigure pentru reîntoarcerea în scurt timp a elevilor. Pentru mulți, închiderea școlilor s-a tradus, de asemenea, prin încetarea accesului la serviciile sociale, care includeau o masă zilnică garantată și servicii de sprijin psihosocial. Instituirea carantinei și întreruperea legăturii cu serviciile educaționale au sporit riscul violenței în familie și al tulburărilor psihosociale, al violenței sexuale și al violenței bazate pe gen, al căsătoriilor timpurii, al muncii copiilor, al traficului de copii și al recrutării copiilor și folosirii lor în conflictele armate. Pe baza datelor referitoare la crize anterioare precum criza provocată de epidemia de Ebola, primele estimări prevăd că, odată ce vor fi redeschise școlile, numărul fetelor neșcolarizate va crește cu încă 10 milioane față de cel dinaintea pandemiei.¹⁹

26. Situația rămâne, de asemenea, extrem de dificilă pentru studenții care nu mai dispun de mijloacele necesare pentru a se întreține singuri și/sau pentru a-și achita datoriile din cauză că și-au pierdut locurile de muncă. Unii studenți străini nu au putut să se întoarcă în țările lor și s-au trezit izolați în locuințe neadecvate și fără mijloace de subzistență.

27. De prea multe ori, măsurile adoptate pentru a minimiza impactul COVID-19 asupra continuității educației nu s-au concentrat asupra realizării drepturilor omului, care impunea ca decidenții să abordeze situația celor mai vulnerabili și să răspundă nevoilor acestora, precum și să asigure punerea în aplicare a principiului nediscriminării.

28. Raportoarea specială ia act cu îngrijorare, de exemplu, de informațiile potrivit cărora, în timpul crizei, anumite guverne au încetat să acorde prioritate învățământului pentru comunitățile refugiate. De asemenea, au fost semnalate cazuri de discriminare a copiilor cadrelor medico-sanitare, cărora nu li s-a permis să se reîntoarcă la ore odată cu redeschiderea școlilor. În anumite cazuri, copiii aflați în detenție și în grija instituțiilor de stat s-au confruntat cu suspendarea serviciilor educaționale în contextul pandemiei de COVID-19.

29. Potrivit unor surse, unele guverne nu au abordat situația copiilor cu dizabilități sau au făcut acest lucru prea târziu. Copiii cu dizabilități intelectuale sunt expuși unui risc mai mare de excludere, inclusiv de abandon școlar, întrucât părinții sau îngrijitorii lor nu au pregătirea necesară pentru a-i sprijini în școlarizarea la domiciliu. În plus, de multe ori, învățământul la distanță nu este adaptat nevoilor educaționale ale acestora sau adecvat pentru a satisface aceste nevoi. Este posibil ca aceștia să aibă nevoie de sprijinul suplimentar oferit de o persoană care trebuie să fie prezentă fizic lângă ei.²⁰ Totuși, au fost semnalate bune practici în acest sens. De exemplu, s-a raportat că, în țări precum Bolivia, Republica Democratică Congo, Ecuador, Guatemala, India, Kenya, Statele Unite ale Americii sau Vietnam, au fost

¹⁸ https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2020/04/29/the-covid-19-cost-of-school-closures/?preview_id=802677.

¹⁹ Malala Fund, *Girls education and Covid19* (Fondul Malala, Educația Fetelor și Covid-19), https://downloads.ctfassets.net/0oan5gk9rgbh/6TMYLYAcUpjhQpXLDgmdIa/dd1c2ad08886723cba-d85283d479de09/GirlsEducationandCOVID19_MalalaFund_04022020.pdf, p. 2; Notă de orientare a OHCHR, *Covid19 and women's human rights* (Covid-19 și drepturile femeilor) https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/COVID-19_and_Womens_Human_Rights.pdf.

²⁰ Contribuție din partea IDA-IDDC (Alianța Internațională a Persoanelor cu Dizabilități, Consorțiul Internațional pentru Dizabilitate și Dezvoltare).

diseminate orientări și recomandări pentru familii și îngrijitori.²¹ În Peru, învățământul la domiciliu este asigurat prin intermediul a 50 de posturi de radio locale, în nouă limbi indigene, și prin intermediul unor posturi de televiziune cu acces liber și gratuit, în limbajul mimico-gestual, ceea ce a permis școlarizarea a peste 200 000 de elevi din comunitățile izolate din regiunile Anzilor și Amazonului.²²

30. Inegalitățile ar putea continua să crească și după redeschiderea școlii. Raportoarea specială își exprimă îngrijorarea, de exemplu, cu privire la rapoartele care indică faptul că, în unele țări în care întoarcerea copiilor la școală este opțională, doar o mică parte din cei mai vulnerabili copii se întorc efectiv la ore.²³

31. Inegalitățile tot mai mari din domeniul educației au consecințe cu atât mai dramatice, dată fiind importanța educației, în calitate de drept care contribuie la autonomizarea oamenilor și care le oferă tuturor posibilitatea de a-și explora și de a-și realiza potențialul. Prin urmare, inegalitățile din învățământ au un efect continuu, pe termen lung, având ca rezultat consolidarea și perpetuarea inegalităților pe viitor. Criza a demonstrat, de asemenea, că drepturile omului sunt puternic interconectate și interdependente, în special dreptul la educație, dreptul la apă potabilă și salubritate (inclusiv în instituțiile de învățământ), dreptul la alimente nutritive adecvate (atunci când mesele sunt oferite în școli), dreptul la locuințe adecvate (necesare pentru școlarizarea la domiciliu), dreptul la un standard de viață adecvat și dreptul la muncă (care depinde adesea de nivelul de educație), precum și dreptul copilului de a fi protejat împotriva tuturor formelor de violență, vătămare sau abuz. Educația se află la intersecția multor politici de acțiune publică în favoarea grupurilor vulnerabile, și în special a copiilor. Atunci când serviciile educaționale sunt suspendate, numeroase alte servicii sunt în aceeași situație.

B. Avantajele și inconvenientele instrumentelor folosite pentru a asigura continuitatea educației în perioadele de criză: soluțiile tehnologice [instrumente de înaltă tehnologie (high-tech) sau de joasă tehnologie (low-tech)] și soluțiile de altă natură

32. Au circulat informații cu privire la măsurile adoptate de numeroase state, care au depus eforturi semnificative pentru instituirea unor programe educaționale accesibile prin intermediul Internetului și al unor programe de televiziune și de radio. Au fost distribuite calculatoare, tablete, televizoare și aparate radio, au fost asigurate conexiuni la Internet și materialele didactice au fost livrate prin poștă sau puse la dispoziție în curțile școlilor.²⁴

33. Raportoarea specială salută aceste eforturi, însă avertizează totodată împotriva tentației de a considera instrumentele de înaltă tehnologie (high-tech) ca fiind principala sau cea mai bună modalitate de a asigura continuitatea educației în momente de criză, atunci când este absolut necesar să se recurgă la o combinație de instrumente de înaltă tehnologie (high-tech), de joasă tehnologie (low-tech) și de altă natură, în funcție de context, în conformitate cu criteriul adaptabilității. Cea mai simplă tehnologie, cum ar fi materialele tipărite, poate avea un impact pozitiv asupra continuității procesului de învățare în perioadele în care școlile sunt închise și ar trebui să constituie o componentă esențială a soluțiilor avute în vedere.

²¹ Notă de orientare a OHCHR, *Covid19 and the rights of persons with disabilities* (Covid-19 și drepturile persoanelor cu dizabilități), https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/COVID-19_and_The_Rights_of_Persons_with_Disabilities.pdf; Contribuție din partea IDA-IDDC (Alianța Internațională a Persoanelor cu Dizabilități, Consorțiul Internațional pentru Dizabilitate și Dezvoltare).

²² Contribuție din partea IDA-IDDC (Alianța Internațională a Persoanelor cu Dizabilități, Consorțiul Internațional pentru Dizabilitate și Dezvoltare), <https://noticia.educacionenred.pe/2020/05/aprendo-casa-estrategia-minedu-difundio-mas-700-programas-lenguas-originarias-199810.html>.

²³ Contribuție din partea *Syndicat National des Enseignements de Second Degré* (*Sindicatul Național din Învățământul Secundar*), Franța.

²⁴ Pentru o prezentare generală, a se vedea Centrul pentru Dezvoltare Globală (Center for Global Development) - *COVID education policy tracking* (Monitorizarea politicilor în domeniul educației din perioada pandemiei de COVID-19), <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1ndHGp53atJ5J-EtxgWcpSfYG8LdzHpUsnb6mWybErYg/edit?ts=5e6f893e#gid=0>; și *School's Out: Now What?* (Școlile s-au închis: Acum ce e de făcut?), <https://www.cgdev.org/blog/schools-out-now-what>.

34. De exemplu, Rețeaua inter-agenții pentru educația în situații de urgență (INEE) apreciază că, în funcție de context și de grupele de vârstă, o abordare multidimensională ar putea fi cea mai potrivită, ținând seama de faptul că, din perspectiva cererii și ofertei, cele mai multe forme digitale de învățământ la distanță vor fi dificil de pus în aplicare în zonele cu conectivitate limitată la Internet. În primul rând, majoritatea sistemelor de învățământ din regiunile aflate într-un context fragil și afectate de conflicte nu sunt concepute pentru a permite învățământul la distanță. În al doilea rând, majoritatea populațiilor marginalizate nu vor dispune de mijloacele financiare sau fizice necesare pentru a-și sprijini copiii în ceea ce privește învățământul la distanță digital. De exemplu, este necesar să se țină seama de costurile datelor suplimentare necesare pentru descărcarea, încărcarea și difuzarea în flux continuu (*streaming*) a conținutului, de probabilitatea redusă ca locuințele să dispună de (suficiente) dispozitive informatice (hardware) care să permită învățarea online, de posibila influență a factorului gen asupra accesului la orice dispozitive informatice disponibile în gospodăria și de probabilitatea ca, în contextul crizei, veniturile gospodăriilor să scadă și ca economiile acestora să fie folosite, cel mai adesea, pentru acoperirea cheltuielilor esențiale.²⁵

35. În plus, este primordială menținerea unui anumit grad de interacțiune între elevi/studenți și între aceștia și profesori.²⁶ În plus, chiar și în gospodăriile cele mai sărace și cu un nivel scăzut de alfabetizare, implicarea și sprijinul părinților și fraților pot să contribuie semnificativ la îmbunătățirea rezultatelor educaționale, prin folosirea unor metode foarte simple.²⁷

36. Dependența excesivă de instrumentele de învățare la distanță online, pentru a asigura continuitatea educației, riscă să agraveze inegalitățile. Cifrele publicate de UNESCO vorbesc de la sine: jumătate din numărul total de cursanți (aproximativ 826 de milioane de elevi) care nu au mai putut ajunge în sălile de clasă din cauza pandemiei de COVID-19 nu au acces la un computer la domiciliu și 43% (706 milioane) nu au Internet acasă.²⁸

37. Disparitățile sunt deosebit de mari în special în țările cu venituri mici: în Africa Subsahariană, 89% din elevi nu au acces la calculatoarele la domiciliu și 82% nu au acces la Internet. În plus, deși telefoanele mobile le pot permite cursanților să aibă acces la informații și să comunice între ei și cu profesorii lor, aproximativ 56 de milioane de elevi trăiesc în zone care nu sunt deservite de rețele mobile, aproape jumătate dintre aceștia aflându-se în Africa Subsahariană.²⁹ Au fost publicate numeroase rapoarte cu privire la dificultățile întâmpinate în ceea ce privește accesul la instrumentele online, în special de cei aflați în zone rurale sau izolate, inclusiv din țările dezvoltate.

38. Raportoarea specială constată cu îngrijorare, în această privință, că este posibil ca datele statistice privind accesul la învățământul la distanță online să nu fie exacte. De exemplu, s-a semnalat faptul că, în unele țări precum Albania, nu au fost incluse toate școlile private la elaborarea acestor statistici.³⁰ De asemenea, este probabil ca structurile de învățământ informale să nu fi fost luate în considerare. În plus, problema privește nu doar cursanții, ci și profesorii.³¹

39. Raportoarea specială subliniază, de asemenea, că problema nu este legată doar de dotarea cu un calculator sau un telefon mobil. Pentru părinți, profesori și elevi/studenți, este

²⁵ INEE, notă tehnică, *Education during the Covid19 Pandemic* (Educația în timpul pandemiei de Covid-19), versiunea din 1 aprilie 2020, p. 13.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Contribuție din partea organizației Salvați copiii.

²⁸ *Startling digital divides in distance learning emerge* (Decalaje digitale îngrijorătoare în învățământul la distanță), 21.04.2020, <https://en.unesco.org/news/startling-digital-divides-distance-learning-emerge>. Aceste cifre au fost compilate de Teacher Task Force, o alianță internațională coordonată de UNESCO, pe baza datelor publicate de Institutul pentru Statistică al UNESCO și de Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor.

²⁹ Ibid.

³⁰ *Comité Européen pour l'Enseignement Catholique* (Comitetul European pentru Educație Catolică) (CEEC), Buletin de informare 7, mai 2020, p. 4. http://enseignement.catholique.be/ceec_wp/wp-content/uploads/2017/04/CEEC-Newsletter-N%C2%B07-Mai2020fr%C3%A7s.pdf.

³¹ Education International (Internaționala Educației), *Covid-19 and Education: How Education Unions are Responding* (Covid-19 și educația: Răspunsul sindicatelor din învățământ), Survey Report (Raport privind un sondaj), p. 9-10.

crucial să știe cum să folosească aceste instrumente. În acest sens, Raportoarea specială reamintește că criteriul accesibilității include atât o componentă informațională, cât și una cognitivă. În plus, trebuie efectuată o evaluare atentă a rezultatelor obținute de învățământul la distanță online, întrucât îndeplinirea criteriilor referitoare la conectivitate este departe de a fi dovada reușitei acestui tip de învățământ.

40. Astfel, nivelul foarte scăzut de pregătire și formare al cadrelor didactice în învățământul la distanță, chiar și în cele mai bogate țări, este un motiv de îngrijorare. Un sondaj referitor la COVID-19 și la învățământ, realizat de *Education International*, care reprezintă sindicatele profesorilor și alți lucrători din învățământ din întreaga lume, indică faptul că doar aproximativ 29% din organizațiile respondente ale profesorilor și ale angajaților din învățământ au declarat că guvernele le-au oferit profesorilor un sprijin adecvat și suficient în timpul perioadei de tranziție de la învățământul față în față la învățământul digital și la distanță.³²

41. Deși, în majoritatea situațiilor, modalitățile de transmitere a conținutului educațional, bazate pe tehnologii simple (low-tech) – precum radioul și televiziunea –, permit unui număr mult mai mare de copii, decât prin intermediul Internetului, să beneficieze de acest conținut, accesul la radio este departe de a fi universal. Atunci când au fost folosite aceste tehnologii, cei mai marginalizați și dezavantajați elevi/studenti, inclusiv cei din zonele rurale și izolate, nu au putut avea acces la ele.³³ În plus, în unele părți ale lumii, de exemplu în Ciad și în alte țări cu venituri mici, cei mai marginalizați încă nu au acces la electricitate.

42. A fost exprimată o îngrijorare deosebită cu privire la accesul fetelor la tehnologii. Rapoartele indică faptul că „din cauza normelor dăunătoare bazate pe gen și a percepției asupra riscurilor existente în ceea ce privește siguranța sau reputația fetelor, unii părinți sunt reticenți să le permită fetelor accesul la anumite dispozitive. În țările cele mai sărace, femeile au cu 33% mai puține șanse decât bărbații să folosească Internetul.”³⁴

43. Situația copiilor cu dizabilități impune, de asemenea, mai multă atenție. Elevii surzi sau cu deficiențe de auz nu pot avea acces la educație. În mod similar, nu toate platformele web puse la dispoziție pentru învățarea la distanță sunt accesibile cursanților nevăzători.³⁵

44. Rezolvarea problemelor legate de accesul la electricitate, la Internet și la tehnologiile de vârf precum calculatoarele este o chestiune de voință politică. În acest sens, Raportoarea specială reamintește activitatea desfășurată de Raportorul special în domeniul drepturilor culturale cu privire la dreptul de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale, astfel cum se prevede la articolul 15 din Pact, și comentariul general referitor la acest aspect, adoptat recent de Comitet.³⁶

C. Digitalizarea educației: provocări și oportunități

45. În ciuda problemelor legate de acces, pe care le implică învățământul la distanță online, folosirea acestuia din urmă s-a accelerat considerabil ca urmare a crizei sanitare și poate fi considerat de mulți drept o soluție promițătoare, care permite o mai bună punere în aplicare a dreptului la educație pentru toți, pe viitor.

46. Deși subliniază că, într-adevăr, pot apărea multe oportunități, Raportoarea specială avertizează împotriva adoptării unor soluții facile, care ar putea fi mai degrabă dăunătoare decât benefice pentru dreptul la educație. Ar trebui să fie abordate și dezbătute o serie de provocări, iar deciziile adoptate cu participarea părților interesate, inclusiv a cursanților, părinților și profesorilor, ar trebui să se bazeze pe dreptul la educație. Este necesară o reflecție aprofundată asupra locului și conținutului educației digitale, asupra semnificației și eficienței

³² Ibid., paginile 6-7.

³³ Contribuție din partea organizației Salvați Copiii. Center for Global Development (Centrul pentru Dezvoltare Globală) - *School's Out: Now What?* [Școlile s-au închis: Și acum (ce e de făcut?)], <https://www.cgdev.org/blog/schools-out-now-what>.

³⁴ Fondul Malala, op. cit., p. 8.

³⁵ Contribuție din partea IDA-IDDC (Alianța Internațională a Persoanelor cu Dizabilități, Consorțiul Internațional pentru Dizabilitate și Dezvoltare).

³⁶ A/HRC/20/26 și E/C.12/GC/25.

acesteia, precum și asupra impactului acesteia asupra sănătății și educației copiilor și a altor cursanți. Trebuie să se țină seama, de exemplu, de consecințele utilizării intensive a ecranelor de către copii, pe care o presupune acest tip de învățământ, precum și de riscurile de abuz în mediul online.

47. Recurgerea la învățământul la distanță online (și la programele de radio și de televiziune) trebuie considerată doar o soluție temporară, destinată soluționării unei crize. Digitalizarea educației nu ar trebui să înlocuiască niciodată școlarizarea față în față, în prezența profesorilor. Dacă educația la distanță ar deveni noua paradigmă a educației după încheierea pandemiei, ar fi afectate înseși sensul și scopul dreptului la educație. Învățământul față în față le permite profesorilor nu doar să ofere conținut educațional, ci și să se asigure că acesta este înțeles și bine primit. În plus, educația nu se rezumă la transmiterea unor cunoștințe, aceasta vizând dezvoltarea unor abilități socio-emoționale, a spiritului critic și creativității, a simțului civic și a înțelegerii reciproce între membrii unor grupuri care trebuie să interacționeze și să se amestece pentru a trăi împreună și pentru a construi o societate pașnică, precum și crearea unei legături între copii și natură și mediul lor înconjurător. Educația este un act social destinat unei comunități de elevi și studenți care au nevoie de interacțiuni umane reale.

48. În plus, introducerea instrumentelor de învățare la distanță trebuie să fie însoțită de un conținut de calitate, adaptat contextelor locale și, în special, limbilor locale, precum și de o formare eficientă și continuă a profesorilor și a cursanților. Aceste instrumente nu ar trebui să se limiteze la un conținut uniform, ci să permită contribuții din partea profesorilor și a cursanților, precum și o diferențiere pedagogică în funcție de nivelul și capacitățile cursanților, dar și o anumită libertate academică și creativitate.

49. Educația digitală ridică și alte probleme importante, printre care protecția datelor și respectarea vieții private a profesorilor și a cursanților. „Datele copiilor din domeniul educației sunt mult mai puțin protejate decât datele privind sănătatea. Multe țări au reglementări care guvernează utilizarea și dezvăluirea corespunzătoare ale datelor medicale personale identificabile, chiar și în situațiile de urgență. Însă, deși datele copiilor din domeniul educației pot fi la fel de sensibile – dezvăluind nume, adresa domiciliului, comportamente și alte detalii extrem de personale, care pot afecta copiii și familiile lor atunci când sunt utilizate abuziv – majoritatea țărilor nu au legi privind confidențialitatea datelor, care să îi protejeze pe copii.”³⁷ A fost exprimată îngrijorarea cu privire la soluțiile populare adoptate pentru a asigura învățarea la distanță, publicate de UNESCO și care sunt exemple ilustrative pentru problemele menționate anterior.³⁸ Supravegherea de la distanță a profesorilor și a cursanților și vânzarea datelor constituie aspecte deosebit de îngrijorătoare.

50. Raportoarea specială reamintește în acest sens că Principiile de la Abidjan impun statelor să stabilească norme privind „protecția vieții private și a datelor, asigurându-se în special respectarea statului de drept și a practicilor etice în ceea ce privește datele cu caracter personal. Statele trebuie, de asemenea, să se asigure că nicio dată cu caracter personal, inclusiv biometrică, nu poate fi colectată sau păstrată fără consimțământ sau împărtășită cu terțe părți fără consimțământul expres și în alte scopuri decât educația, inclusiv în scopuri comerciale, legate de imigrație sau de securitate.”³⁹

51. Implicarea masivă în educație a actorilor privați, prin tehnologia digitală, reprezintă un pericol major, pe termen lung, pentru sistemele de învățământ și dreptul la educație și trebuie să fie controlată în conformitate cu normele existente, inclusiv cu Principiile de la Abidjan. Raportoarea specială își exprimă îngrijorarea îndeosebi cu privire la faptul că rolul preponderent al actorilor privați în acest context ar putea conduce la acapararea puținelor resurse publice destinate educației de către entități comerciale care încearcă să profite de pe urma crizei generate de pandemia de COVID-19, în pofida cercetărilor care indică existența

³⁷ Human Rights Watch, *As Schools Close Over Coronavirus, Protect Kids' Privacy in Online Learning* (Odată cu închiderea școlilor din cauza Coronavirusului, este necesară protejarea confidențialității datelor copiilor în învățământul online), <https://www.hrw.org/news/2020/03/27/schools-close-over-coronavirus-protect-kids-privacy-online-learning>.

³⁸ Ibid. A se vedea <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>.

³⁹ Principiul 55. <https://www.abidjanprinciples.org/>.

unor decalaje uriașe în ceea ce privește accesul la tehnologiile necesare învățământului digital, în funcție de venit, locație și gen.⁴⁰

52. Dezvoltarea de parteneriate între state, organizații interguvernamentale și actori precum Microsoft, Google, Facebook sau Zoom, de exemplu, ridică probleme cu privire la participarea concretă a acestor actori în domeniul educației și la beneficiile pe care aceștia le vor obține de pe urma acestor parteneriate, sub forma unor subvenții publice, a colectării de date, a publicității destinate copiilor și tinerilor,⁴¹ precum și cu privire la evoluția pe termen lung a modului în care vor fi modelate sistemele de învățământ odată cu încheierea crizei.⁴² Riscurile asociate predării datelor și a controlului asupra învățământului către câteva companii cu sediul în câteva țări nu pot fi subestimate. Există o serie de alternative la soluțiile comerciale, inclusiv instrumente cu licența Creative Commons și platforme publice de învățare online, care ar trebui explorate și îmbunătățite.

D. Drepturile profesorilor și ale altor lucrători din învățământ

53. Deciziile referitoare la educație, luate în contextul pandemiei de COVID-19, trebuie să țină seama de faptul că elevii sunt integrați în comunitățile lor. Acest lucru presupune recunoașterea implicațiilor pe care le au diferitele aspecte ale deciziilor referitoare la învățământ asupra drepturilor celor care predau, se ocupă de cursanți și împart societatea cu aceștia.⁴³

54. Criza generată de COVID-19 nu a afectat doar cursanții, ci și profesorii. Potrivit UNESCO, 63 de milioane de cadre didactice din învățământul primar și secundar sunt afectate de tulburările fără precedent provocate de pandemia de COVID-19,⁴⁴ fără a lua în calcul alte cadre didactice, cum ar fi educatorii și profesorii din învățământul terțiar, precum și toți ceilalți angajați din instituțiile de învățământ, cum ar fi cadrele didactice suplimentare [din învățământul primar, secundar și terțiar], persoanele care oferă sprijin suplimentar elevilor cu nevoi educaționale speciale și cu dizabilități, personalul administrativ, personalul de întreținere a curățeniei, personalul de securitate, angajații din cantinele școlare și șoferii de autobuze.

55. Și acești lucrători sunt titulari de drepturi. Indiferent dacă își desfășoară activitatea în sectorul public sau în cel privat, aceștia ar trebui să beneficieze de toate drepturile consacrate în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în pactele internaționale cu privire la drepturile omului, în special de dreptul lor de a se bucura de condiții de muncă juste și prielnice (care includ remunerații echitabile, securitatea și igiena muncii, șanse egale de promovare, dreptul la odihnă și la timp liber, limitarea rezonabilă a zilei de muncă), de dreptul la securitate socială, inclusiv la asigurări sociale, de dreptul de a forma sindicate și de a se afilia la un sindicat, la alegerea lor, precum și de dreptul de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge (articolele 7, 8, 9 și 12 din Pact).

56. Criza sanitară a dezvăluit condițiile proaste care există în numeroase școli din întreaga lume. Profesorii și elevii sunt nevoiți să stea în săli de clasă supraaglomerate, uneori fără acces sau cu acces limitat la apă potabilă și instalații sanitare, iar mulți profesori și alți angajați din învățământ nu beneficiază de protecție socială și nici nu au o pregătire adecvată.

⁴⁰ Contribuție din partea organizației Oxfam International.

⁴¹ De exemplu, asociația Solidarité Laïque, *Beware: major risk of privatization of world education!* (Atenție: risc major de privatizare a învățământului la nivel mondial) <https://www.solidarite-laique.org/app/uploads/2020/04/Beware-major-risk-of-privatization-of-education-OK.pdf>. A se vedea, de asemenea, A/69/286.

⁴² De exemplu, Ben Williamson, *New pandemic edtech power networks* (Noi rețele de putere construite în domeniul tehnologiilor educaționale în perioada pandemiei), 1 aprilie 2020, <https://codeactsineducation.wordpress.com/2020/04/01/new-pandemic-edtech-power-networks/>.

⁴³ A. Nolan, *'Should Schools Reopen? The Human Rights Risk' An Advisory Note to Independent SAGE* (Ar trebui să fie redeschise școlile? Care sunt riscurile pentru drepturile omului? - O notă consultativă adresată grupului de oameni de știință Independent SAGE) (mai 2020).

⁴⁴ *Startling digital divides in distance learning emerge* (Decalaje digitale îngrijorătoare în învățământul la distanță), op.cit.

Participarea profesorilor, a sindicatelor profesorilor și a asociațiilor profesorilor la procesul decizional

57. Realizarea concretă a dreptului la educație pentru toți se bazează în mare măsură pe angajamentul unui număr suficient de cadre didactice bine pregătite, precum și pe capacitatea acestora de a participa la procesele decizionale referitoare la cele mai bune modalități de a asigura dreptul la educație.

58. Raportoarea specială subliniază faptul că drepturile sindicale și dreptul de participare la decizii nu reprezintă un lux rezervat doar pentru perioadele normale. Acestea sunt extrem de necesare și în vremuri de criză, pentru a asigura eficiența învățământului. Profesorii își cunosc elevii. Aceștia sunt adesea cei mai în măsură să aplice măsuri inovatoare și creative în contextele lor locale, să comunice cu familiile și comunitățile în vederea evaluării dificultăților și a nevoilor elevilor, și să își adapteze acțiunile astfel încât aceste nevoi să fie satisfăcute. Dar, în acest scop, este nevoie, de asemenea, să fie sprijiniți și ascultați, să beneficieze de încrederea oamenilor și să se apeleze la ei pentru a-și dezvolta creativitatea și gândirea critică și pentru a le pune în aplicare. Profesorii înșiși au obligații familiale și de altă natură și acestea trebuie luate în considerare atunci când sunt planificate răspunsurile la crizele viitoare.

59. Cu toate acestea, perioadele de criză tind să consolideze atitudinile autoritare și relațiile de autoritate ierarhice, inclusiv în domeniul educației. Deși, în timpul crizei, au existat exemple privind o cooperare destul de bună între guverne și sindicate, astfel cum s-a raportat, de exemplu, în Mauritius,⁴⁵ Raportoarea specială își exprimă îngrijorarea cu privire la faptul că, în multe cazuri, asociațiile profesorilor și sindicatele nu au fost consultate în mod adecvat și nici nu au fost implicate în luarea deciziilor. Acest lucru s-a întâmplat în cazul unor decizii importante precum închiderea și redeschiderea instituțiilor de învățământ. De exemplu, Raportoarea specială a primit informații potrivit cărora sindicatele au fost informate prin intermediul presei cu privire la închiderea școlilor (de exemplu, în Franța),⁴⁶ selectarea și utilizarea platformelor, conținutului, instrumentelor și metodologiilor aferente învățământului la distanță, recunoașterea sau nerecunoașterea studiilor realizate parțial, modificarea calendarului școlar, precum și cu privire la modificarea condițiilor de lucru.

60. În unele țări, precum Niger, potrivit surselor, autoritățile guvernamentale nu au inițiat încă un dialog cu sindicatele profesorilor în legătură cu criza generată de pandemia de COVID-19. În altele, nivelul și calitatea dialogului social sunt mediocre, împiedicând cooperarea și eforturile comune de combatere a crizei sănătății. Această problemă este deosebit de gravă în țările în care comunicarea dintre autoritățile guvernamentale și sindicate lăsa deja de dorit și relațiile dintre ele erau deja tensionate înainte de criză, așa cum s-a raportat, de exemplu, în Gabon sau Haiti.

61. În numeroase regiuni ale lumii, sindicatele profesorilor s-au organizat pentru a sprijini acțiunile guvernului sau pentru a compensa inacțiunea acestuia.⁴⁷ De exemplu, sindicatele au organizat cursuri de formare cu privire la noile metode de predare la distanță, au diseminat informații cu privire la măsurile și protocoale sanitare și au făcut schimb de informații cu privire la experiențele lor. Multe dintre ele au făcut lobby pe lângă guvernele lor pentru ca acestea să garanteze respectarea drepturilor membrilor lor, inclusiv a dreptului acestora de⁴⁸ a lucra în condiții sănătoase, și să minimizeze impactul crizei asupra cursanților.

62. Raportoarea specială recunoaște că guvernele au fost nevoite să ia decizii dificile într-un interval scurt de timp, în contextul multiplelor incertitudini științifice legate de pandemie. Decizia de închidere a școlilor a fost luată atât de repede încât, în multe regiuni ale lumii, sistemele de învățământ nu au avut timp să anticipeze criza educației și să pregătească planuri și metode de lucru pentru a asigura o anumită continuitate a învățământului. Cu toate acestea, așa cum s-a menționat anterior, consolidarea capacităților în vederea unei posibile crize trebuie să precedă criza. În sistemul de învățământ, aceasta implică dezvoltarea unor relații

⁴⁵ Contribuție din partea sindicatului profesorilor *Government Teachers Union* din Mauritius.

⁴⁶ Contribuție din partea *Syndicat National des Enseignements de Second degré (Sindicatul Național din Învățământul Secundar)*.

⁴⁷ Sondaj realizat de *Education International*, op. cit., p. 18-19.

⁴⁸ *Ibid.*, p 20.

bune și a încrederii reciproce între guvern, profesori, asociațiile și sindicatele profesorilor, părinți și comunități, la nivel național și local.

Dreptul la securitatea și igiena muncii

63. Raportoarea specială își exprimă, de asemenea, îngrijorarea cu privire la condițiile sanitare în care și-au desfășurat activitatea profesorii și alți angajați din învățământ în timpul crizei, în special cei care au continuat să aibă grijă de copiii lucrătorilor din prima linie, cum ar fi cadrele medico-sanitare. Odată cu redeschiderea școlilor, în curs sau planificată, această problemă a devenit deosebit de acută, afectând întreaga lume, în special țările cu sisteme de sănătate fragile .

64. Raportoarea specială împărtășește îngrijorarea exprimată de către alți deținători de mandate pentru Procedurile speciale ale Organizației Națiunilor Unite, potrivit căreia, în diverse țări și sectoare economice, o serie de lucrători din prima linie nu au beneficiat de protecție adecvată în perioadele de vârf ale pandemiei și este de acord cu recomandarea ca toate statele și întreprinderile să asigure instituirea unor măsuri preventive și de precauție pentru protejarea fiecărui lucrător.⁴⁹ Această recomandare este valabilă și pentru angajații din învățământ, inclusiv cei din instituțiile de învățământ private. Ar trebui să se acorde o atenție deosebită situației lucrătorilor din învățământ care pot fi expuși unui risc deosebit în contextul pandemiei de COVID-19, de exemplu, din cauza vârstei, a stării lor de sănătate sau a originii lor etnice.

65. Raportoarea specială salută eforturile depuse de multe guverne pentru a minimiza riscurile la care sunt expuși profesorii, prin impunerea unor măsuri de distanțare socială, reducerea numărului de copii din sălile de clasă și prin punerea la dispoziție de mijloace de protecție precum măștile. Uneori, acestea au fost impuse de sindicate ca o condiție pentru redeschiderea școlilor.

66. Cu toate acestea, în prea multe cazuri, lucrătorii rămân neprotejați sau fără garanții suficiente cu privire la redeschiderea școlilor pe viitor. În țările în care sălile de clasă găzduiesc până la 40 sau 60 de elevi și în care 4 copii împart aceeași masă, de exemplu în țările africane precum Niger, reîntoarcerea la școală în condiții sanitare sigure pare problematică, ceea ce stârnește îngrijorarea atât cu privire la sănătatea cadrelor didactice, cât și cu privire la cea a elevilor. În țările mai bogate, precum Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, a fost exprimată profunza îngrijorare cu privire la redeschiderea școlilor fără adoptarea unor măsuri adecvate pentru diminuarea riscului la care sunt expuși elevii, profesorii și comunitatea în ansamblul său.⁵⁰

67. Această problemă este deosebit de îngrijorătoare în cazul școlilor în care nu este disponibil accesul la apă și la instalații sanitare. Raportoarea specială va aborda această chestiune în următorul său raport tematic adresat Adunării Generale, care se va concentra asupra interdependenței dintre dreptul la educație și dreptul la apă și la salubritate.

Situația ocupării forței de muncă și remunerarea

68. Potrivit diferitelor relatări, situația ocupării forței de muncă și remunerarea cadrelor didactice și a altor angajați din învățământ s-au deteriorat în multe țări. În această privință, profesorii din sectorul privat, precum și profesorii care au contracte de muncă precare, sunt deosebit de afectați. Probleme precum încetarea contractului de muncă, reducerea salariilor și întârzierea plății salariilor, precum și obligarea angajaților din învățământ să își ia concediu fără plată au fost semnalate Raportoarei speciale, care subliniază necesitatea adoptării unei perspective de gen în această privință, întrucât numeroși angajați din învățământ sunt femei.

⁴⁹ „Every worker is essential and must be protected from COVID-19, no matter what” (Orice lucrător este important și trebuie să fie protejat împotriva COVID-19, indiferent de situație) – experți ai ONU în drepturile omului, 18 mai 2020 <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25892&LangID=E>.

⁵⁰ Grupul de oameni de știință *Independent SAGE*, ‘When Should a School Reopen? (Când ar trebui redeschisă o școală?)’ (28 mai 2020), <https://www.independentsage.org/wp-content/uploads/2020/06/Independent-Sage-Brief-Report-on-Schools.pdf>.

69. În sondajul realizat de *Education International* se indică faptul că, dintre lucrătorii afectați de aceste probleme, angajații care lucrează în instituții de învățământ private sunt cel mai frecvent menționați de sindicate. Printre alte categorii puternic afectate se numără (de la cea menționată cel mai frecvent la cea menționată cel mai rar): personalul din învățământul superior și cercetătorii; cadrele didactice suplinoare; angajații din unitățile de educație timpurie antepreșcolară; și profesorii pentru imigranți (menționați de un singur respondent). Mulți respondenți au raportat că profesorii angajați cu contract de muncă pe perioadă determinată au fost în mod special afectați de închiderea școlilor. Întrucât școlile au fost închise, cei plătiți cu ora au rămas fără locul de muncă, contractele încheiate pe perioadă determinată nu au fost reînnoite, iar persoanele ale căror contracte de muncă au încetat este dificil să își găsească noi locuri de muncă.⁵¹

70. Situația din școlile private este deosebit de îngrijorătoare la toate nivelurile, de la educația timpurie antepreșcolară (și învățământul preșcolar) la învățământul superior. Având în vedere modelul economic din spatele acestor instituții de învățământ, care se bazează în mare măsură pe plata de taxe, precum și condițiile de muncă ale personalului didactic din aceste instituții, acesta a devenit mai vulnerabil la concedieri și reduceri salariale. De exemplu, astfel de probleme au fost raportate în țări precum Nepal, Spania, Maroc, Sri Lanka sau Cipru,⁵² precum și în Republica Democratică Congo. Deși unele țări au depus eforturi pentru a institui măsuri de securitate socială pentru acești lucrători, de exemplu în Italia sau Maroc, situația de față demonstrează cât este de important ca lucrătorii din școlile private să fie protejați în conformitate cu normele internaționale și în condiții de egalitate cu cei care lucrează în școlile publice, în special atunci când școlile care îi angajează primesc fonduri publice.⁵³

71. Această problemă a devenit foarte controversată în unele țări, de exemplu în Maroc, unde unele școli private au solicitat plata integrală a taxelor de școlarizare, inclusiv pentru trimestrul trei al anului în care copiii nu au frecventat școala, justificând această cerință prin investițiile realizate pentru a garanta învățământul la distanță, dar și pentru a asigura salariile profesorilor. Deși unele școli au redus taxele de școlarizare, în special pentru familiile cele mai vulnerabile, altele nu au făcut acest lucru. Potrivit unor surse, anumite școli au exercitat presiuni asupra familiilor elevilor, amenințându-le că nu îi vor înscrie pe copii în anul școlar următor dacă nu vor plăti respectivele taxe.⁵⁴

72. Raportoarea specială observă, de asemenea, cu îngrijorare că o serie de școli private s-au închis, la fel ca multe alte întreprinderi private din întreaga lume. Multe dintre acestea se confruntă cu dificultăți economice și se așteaptă la mai multe dificultăți, având în vedere scăderea numărului de elevi care se vor înscrie în anul școlar următor, din cauza imposibilității familiilor de a plăti cheltuieli suplimentare, pe lângă taxele de școlarizare.⁵⁵ Rapoartele care indică un colaps masiv al școlilor private cu taxe de școlarizare mici, de exemplu în Pakistan,⁵⁶ sunt deosebit de îngrijorătoare. Acest lucru va genera o presiune majoră și bruscă asupra școlilor publice – pentru ca, la redeschiderea lor, acestea să înscrie copiii din școlile private în cauză, deși nu sunt pregătite – sau va conduce la creșterea ratei abandonului școlar.⁵⁷ Potrivit unor surse, în Kenya, lanțul de școli comerciale Bridge International Academies i-a obligat pe profesori să își ia concediu fără plată, care acoperă

⁵¹ Sondaj realizat de *Education International*, p. 13-15.

⁵² Ibid., p. 16.

⁵³ A se vedea principiile de la Abidjan, principiul 55 litera e) și principiul 67.

⁵⁴ „Maroc : bras de fer entre les parents et les écoles privées” (Maroc: Brațul de fier dintre părinți și școlile private), 29 mai 2020, <https://www.bladi.net/maroc-ecoles-privées-parents,69523.html>; „Les écoles privées harcèlent les parents d'élèves pour payer les frais de scolarité” (Școlile private hărțuiesc părinții pentru a-i obliga să plătească taxele de școlarizare), 3 aprilie 2020, <https://www.maroc-hebdo.press.ma/ecoles-privées-payer-frais-scolarité>.

⁵⁵ A se vedea, de exemplu, Quentin Wodon, *COVID-19 Crisis, Impacts on Catholic Schools, and Potential Responses: Introduction* (Criza generată de COVID-19, efectele sale asupra școlilor catolice și posibilele răspunsuri/soluții: Introducere), *Journal of Catholic Education* (Jurnalul pentru Educația Catolică), p. 10. https://digitalcommons.lmu.edu/ce_covid/.

⁵⁶ <https://www.thenews.com.pk/print/637486-low-cost-private-schools-may-not-be-able-to-survive-covid-19-crisis>.

⁵⁷ Contribuție din partea organizației Oxfam International.

asigurările de sănătate și o plată gratuită lunară echivalentă cu 10% din salariul lor.⁵⁸ În Liberia, această companie a impus o reducere cu 80-90% a salariilor „personalului de bază”, deși angajații continuă să lucreze de acasă⁵⁹, problemă care a stârnit îngrijorarea Ministerului Muncii și pe care acesta o analizează.⁶⁰

73. În opinia Raportoarei speciale, aceste exemple ilustrează încă o dată limitările modelelor educaționale bazate pe privatizare și comercializare.⁶¹ Atunci când profesorii sunt concediați sau școlile sunt închise, copiii nu mai au acces la educație. Incertitudinea legată de redeschiderea acestor școli provoacă multă neliniște atât copiilor, cât și familiilor acestora. Dacă profesorii își vor găsi alt loc de muncă, pentru a-și asigura un venit, este probabil ca acest lucru să conducă, așa cum s-a întâmplat în trecut, la o penurie de personal didactic, odată cu redeschiderea școlilor.⁶²

74. Unele școli private, inclusiv școlile religioase fără scop lucrativ, au solicitat sprijin financiar din partea statului, dar nu au primit întotdeauna un răspuns în timp util, astfel cum s-a raportat, de exemplu, în Albania.⁶³ În acest sens, Raportoarea specială subliniază necesitatea de a urma orientările oferite în Principiile de la Abidjan cu privire la finanțarea directă sau indirectă a instituțiilor de învățământ private, în cazul în care o astfel de finanțare este considerată necesară în situații de urgență.⁶⁴ Reamintește că statele trebuie să acorde prioritate finanțării și furnizării unui învățământ public gratuit și de calitate.⁶⁵

E Viitorul sistemelor de învățământ public

75. Măsurile de austeritate și reducerile bugetare care au fost aplicate sistemelor de învățământ public au slăbit capacitatea acestora de a face față crizei educației și de a asigura protecția dreptului la educație pentru toți. De exemplu, în Brazilia, reducerea finanțării și plafonarea cheltuielilor publice au afectat funcționarea adecvată a politicilor sociale, împiedicând părțile interesate să beneficieze de soluții urgente și ferme pentru criza generată de pandemie.⁶⁶ În schimb, țările care au investit în protecția drepturilor economice, sociale și culturale și în care există o cooperare cu societatea civilă și o încredere din partea acesteia, sunt mai bine pregătite pentru a face față crizelor.

76. Deși înțelege că fiecare țară își va stabili prioritățile în funcție de particularitățile contextului local și de impactul pandemiei, Raportoarea specială își exprimă îngrijorarea cu privire la riscul unei redirecționări masive a finanțării către domeniul sănătății, în detrimentul educației, fără a se ține seama de legăturile evidente dintre aceste servicii sociale. După cum subliniază Raportorul special privind sărăcia extremă și drepturile omului, „Statele au angajat cel puțin 8 trilioane de USD pentru a se proteja împotriva impactului economic al crizei generate de pandemia de COVID-19. Aceste sume ar trebui direcționate către dezvoltarea

⁵⁸ Daily Nation, Kenya, <https://www.nation.co.ke/news/education/Bridge-schools-send-teachers-home-amid-coronavirus-crisis-/2643604-5505764-hojtlaz/index.html>, 27 martie 2020.

⁵⁹ <https://libeyewitness.com/index.php/2020/05/26/labor-ministry-expresses-concern-over-labor-issues-at-bridge-international-academics-liberia-several-employees-express-frustration/>.

⁶⁰ <https://www.facebook.com/Labourministry2018/posts/2603104286631733>.

⁶¹ A se vedea raportul Raportorului special pe această temă, A/HRC/41/37.

⁶² Fondul Malala, op. cit. p. 5.

⁶³ http://enseignement.catholique.be/ceec_wp/wp-content/uploads/2017/04/CEEC-Newsletter-N%C2%B07-Mai2020fr%C3%A7s.pdf, p. 5.

⁶⁴ Principiile 64-74.

⁶⁵ Principiile de la Abidjan, Principiul general 5.

⁶⁶ „COVID-19: Brazil’s irresponsible economic and social policies put millions of lives at risk, UN experts say” (COVID-19: Politicile economice și sociale iresponsabile ale Braziliei pun în pericol milioane de vieți omenești, declară experți ai ONU), 29 aprilie 2020 <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25842&LangID=E>. A se vedea, de asemenea, „Brazil: Students, teachers unions and civil society lead the struggle for the right to education” (Brazilia: Elevii și studenții, sindicatele profesorilor și societatea civilă conduc lupta pentru dreptul la educație), 19 august 2019, <https://www.campaignforeducation.org/en/2019/08/16/brazil-students-teachers-unions-and-civil-society-lead-the-struggle-for-the-right-to-education/>.

unei economii mai incluzive, bazată pe dreptul la muncă și la securitate socială, precum și pe dreptul la o locuință adecvată, la asistență medicală și la educație.”⁶⁷

77. În plus, având în vedere criza economică majoră care afectează toate țările, inclusiv gradul ridicat de îndatorare, Raportoarea specială se teme că va exista o reducere semnificativă a bugetelor alocate sectorului educației publice, în ciuda faptului că s-a demonstrat importanța crucială a acestuia în vremuri de criză, inclusiv în perioada crizei generate de COVID-19. O reducere drastică a fondurilor alocate școlilor publice riscă să determine o erodare a calității învățământului și a accesului la educație, o nouă proliferare a școlilor private cu taxe de școlarizare mici și alte procese de privatizare, pe măsură ce va crește incapacitatea guvernului de a satisface nevoile din învățământ, ceea ce va avea ca rezultat introducerea sau reintroducerea taxelor de școlarizare și scăderea numărului de înscrieri la școală.⁶⁸ Extinderea probabilă a parteneriatelor public-privat în perioada post-criză riscă să crească inegalitățile în materie de educație și să limiteze implicarea sau responsabilitatea cetățenilor. De asemenea, posibilele reduceri bugetare pentru educația incluzivă sunt deosebit de îngrijorătoare.

78. Deși unii au făcut apel la consolidarea parteneriatelor cu instituțiile financiare internaționale, inclusiv cu Fondul Monetar Internațional, Raportoarea specială subliniază faptul că astfel de parteneriate trebuie să fie examinate cu atenție, luând în considerare impactul politicilor anterioare asupra serviciilor publice de sănătate și educație. Raportoarea reamintește, de asemenea, că „statele care furnizează asistență și cooperare internațională nu trebuie să adopte, să sprijine sau să impună măsuri regresive inacceptabile în ceea ce privește dreptul la un învățământ public”.⁶⁹ În plus, Raportoarea sprijină recomandarea Comitetului ca statele părți „să își folosească dreptul de vot în cadrul instituțiilor financiare internaționale pentru a reduce povara financiară cu care se confruntă țările în curs de dezvoltare în combaterea pandemiei, prin măsuri precum instituirea de diverse mecanisme de reducere a datoriilor acestor țări”.⁷⁰

IV. Concluzii și recomandări

79. Criza a demonstrat în mod convingător rolul central pe care îl au instituțiile de învățământ în societățile noastre. Acest lucru nu este valabil doar în ceea ce privește punerea în aplicare a dreptului la o educație favorabilă incluziunii și de calitate pentru toți, ci și în ceea ce privește asigurarea unei serii de servicii sociale în beneficiul celor mai marginalizați, transmiterea informațiilor cu privire la sănătate, dezvoltarea abilităților socio-emoționale pentru a favoriza creșterea rezilienței societăților, furnizarea unui sprijin esențial cadrelor medico-sanitare care au fost mobilizate în prima linie și nu au putut fi alături de copiii lor, precum și în ceea ce privește faptul că le oferă părinților posibilitatea de a lucra pentru a asigura funcționarea economiei naționale. Ar trebui să se recunoască valoarea reală a profesorilor și a altor angajați din învățământ în aceste privințe. Școlile și comunitatea educațională au acționat ca un spațiu esențial de solidaritate în perioada crizei. Este crucial să reflectăm asupra acestei experiențe.

80. Ar trebui ca, în toate țările, să fie efectuată o analiză atentă a impactului închiderii instituțiilor de învățământ asupra diferitelor grupuri de populație, luându-se în considerare intersecționalitatea discriminării. Deși, în mod evident, criza educației i-a afectat în mod disproporționat pe cei mai vulnerabili și marginalizați, acest lucru a fost posibil în contextul unor inegalități structurale recunoscute și adânc înrădăcinate. Nu este deloc surprinzător că în special cei mai săraci, victime ale discriminării bazate pe statutul economic și social, sex și gen, etnie, locația geografică, dizabilitate și starea

⁶⁷ „Criza generată de COVID-19 evidențiază nevoia urgentă de transformare a economiei globale”, declară noul expert al ONU în probleme de sărăcie extremă, 1 mai 2020, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25858&LangID=E>.

⁶⁸ Contribuție din partea organizației Oxfam International. A se vedea și Oxfam International, „The power of education to fight inequality” (Puterea educației de a combate inegalitatea), septembrie 2019.

⁶⁹ Principiile de la Abidjan, principiul 46.

⁷⁰ Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale (CESCR), E/C.12/2020/1, pct. 21.

de sănătate vor suporta consecințele pe termen lung ale acestor inegalități asupra dreptului lor la educație și a traiectoriei vieții lor. Acum, când numeroase școli își redeschid porțile în diferite părți ale lumii, este important să se instituie sisteme de supraveghere și monitorizare a ratei abandonului școlar la toate nivelurile de învățământ. Aceasta este o condiție necesară nu doar pentru minimizarea efectelor crizei COVID-19 asupra celor mai vulnerabili, ci și în vederea pregătirii pentru următoarea criză.

81. Totuși, o astfel de analiză trebuie să aprecieze nu doar consecințele crizei educației, ci și cauzele acesteia. Aceasta ar trebui să clarifice dinamica existentă în fiecare context local, care a determinat creșterea discriminării în ceea ce privește exercitarea dreptului la educație în timpul crizei.

82. O astfel de evaluare ar trebui să includă: o analiză a creșterii inegalităților ca urmare a măsurilor adoptate pentru a face față pandemiei; o examinare atentă a sustenabilității modelelor economice și financiare din spatele sistemelor de învățământ, inclusiv a consecințelor subfinanțării instituțiilor de învățământ public; o analiză riguroasă a rolului actorilor privați în domeniul educației; o evaluare a caracterului adecvat al protecției sociale acordate personalului din învățământ, inclusiv în sectorul privat; și o examinare atentă a lipsei de cooperare dintre administrațiile statelor, instituțiile de învățământ, profesori, elevi și studenți, părinți și comunități.

83. Numeroase agenții guvernamentale și interguvernamentale, precum și organizațiile societății civile, au diseminat un număr mare de orientări și recomandări utile privind modalitățile de soluționare a crizei educației pe termen scurt (inclusiv în momentul redeschiderii școlilor) sau pe termen lung, unele dintre ele fiind foarte detaliate și adaptate unor situații specifice. Raportoarea specială salută în special orientările utile elaborate de INEE și de Oficiul Înaltului Comisar al Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (OHCHR), precum și orientările mai specifice elaborate de *Education International*.

84. În loc să repete sau să rezume aceste recomandări, Raportoarea specială preferă să se concentreze asupra unei serii de recomandări care evidențiază elementele pe care le presupune o abordare a crizei bazată pe drepturile omului. Raportoarea face în special următoarele recomandări:

(a) Limitările impuse dreptului la educație ar trebui să respecte cu strictețe condițiile prevăzute la articolul 4 din Pact, la articolul 29 din Declarația Universală a Drepturilor Omului și în alte dispoziții relevante din cadrul juridic internațional privind drepturile omului.

(b) Guvernele și alte părți interesate ar trebui să integreze și să asigure respectarea criteriilor disponibilității, accesibilității, acceptabilității și adaptabilității la toate nivelurile sistemului de învățământ (inclusiv la nivelul școlilor), pentru a ghida politicile din acest domeniu.

(c) Toate statele ar trebui să elaboreze, în cadrul sistemelor naționale de învățământ, planuri de pregătire pentru gestionarea procesului de învățământ în situații de urgență, și să asigure formarea persoanelor responsabile cu planificarea învățământului, de la toate nivelurile. Aceste planuri ar trebui să se bazeze pe garantarea dreptului la educație pentru toți și pe respectarea celor patru criterii susmenționate.

(d) Statele ar trebui să creeze un mecanism instituțional pentru planificarea și gestionarea crizelor și dezastrelor. Procesul decizional din cadrul acestui mecanism ar trebui să aibă loc la un nivel înalt și deciziile adoptate ar trebui să poată fi puse în aplicare în mod descentralizat, garantându-se că deciziile relevante sunt adoptate la nivel local, în cooperare cu actorii locali, de exemplu deciziile referitoare la redeschiderea școlilor.

(e) Toate statele ar trebui, în regim de urgență, să adopte măsuri speciale și țintite, inclusiv în cadrul cooperării internaționale, pentru a face față pandemiei și pentru a diminua efectele acesteia asupra grupurilor vulnerabile, precum și asupra comunităților și grupurilor care suferă de pe urma discriminării și dezavantajelor

structurale. În multe contexte, acest lucru va însemna recurgerea cu prioritate la cele mai accesibile forme de învățământ la distanță, adică cele care necesită o tehnologie simplă sau care nu implică niciun fel de tehnologie, precum și adoptarea, în perioada crizei, a unor măsuri precum instituirea unor moratorii pentru plata taxelor de școlarizare, realizarea unor transferuri de numerar către familii și asigurarea furnizării de alimente și a altor servicii sociale copiilor vulnerabili.

(f) Având în vedere importanța deosebită a dreptului la educație al copiilor, decidenții trebuie să acorde prioritate și o atenție specială drepturilor copiilor. Statele ar trebui să evalueze impactul asupra drepturilor copilului pe care îl au deciziile referitoare la educație, adoptate în perioadele de criză. În plus, statele ar trebui să le ofere copiilor posibilitatea de a fi ascultați și ca opiniile acestora să fie luate în considerare în procesele decizionale din contextul crizei generate de COVID-19.

(g) Ar trebui să se insiste în mod special asupra faptului că dreptul fiecărei fete și al fiecărui elev și student cu dizabilități de a beneficia de o educație continuă este la fel de important, în conformitate cu orientările elaborate de OHCHR în această privință, la fel ca și dreptul celorlalți copii sau elevi și studenți marginalizați sau vulnerabili, inclusiv al migranților și al copiilor afectați de crizele umanitare.

(h) Recurgerea la învățământul la distanță online (și la programele de radio și de televiziune) trebuie considerată doar o soluție temporară, destinată soluționării unei crize. Digitalizarea educației nu ar trebui să înlocuiască niciodată școlarizarea față în față, în prezența profesorilor. Este necesară o reflecție aprofundată asupra locului și conținutului educației digitale, asupra semnificației și eficienței acesteia, precum și asupra impactului acesteia asupra sănătății și educației copiilor și a altor cursanți.

(i) Introducerea instrumentelor de învățare la distanță trebuie să fie însoțită de un conținut de calitate, adaptat contextelor locale și, în special, limbilor locale, precum și de o formare eficientă și continuă a profesorilor și a cursanților. Aceste instrumente nu ar trebui să se limiteze la un conținut uniform, ci să permită contribuții din partea profesorilor și a cursanților, precum și o diferențiere pedagogică în funcție de nivelul și capacitățile cursanților, dar și o anumită libertate academică și creativitate. Acestea ar trebui concepute astfel încât să asigure protecția datelor referitoare la cursanți și profesori și respectarea vieții lor private. Instrumentele de învățare la distanță ar trebui să fie sigure și să nu expună copiii la riscuri sau la agresiuni de tip violență psihologică - bullying.

(j) Guvernele ar trebui să considere că implicarea masivă în educație a actorilor privați, prin tehnologia digitală, reprezintă un pericol major, pe termen lung, pentru sistemele de învățământ și dreptul la educație. Acestea ar trebui să se asigure, inclusiv prin adoptarea unor reglementări adecvate, că acest lucru nu va conduce la acapararea puținelor resurse publice destinate educației de către entități comerciale care încearcă să profite de pe urma crizei, la colectarea de date privind cursanții și profesorii sau la promovarea de materiale publicitare destinate copiilor și tinerilor. Soluțiile educaționale și de învățare ar trebui să fie dezvoltate ca bunuri publice, fără licențe comerciale sau alte licențe restrictive care să amenințe exercitarea dreptului la educație și să adâncească inegalitățile.

(k) Statele ar trebui să pună în aplicare obligația ce le revine în temeiul articolului 2 din Pact, și anume aceea de a folosi la maximum resursele de care dispun pentru ca exercitarea deplină a drepturilor economice, sociale și culturale, inclusiv a dreptului la educație, să fie asigurată progresiv. În acest scop, statele trebuie să își intensifice eforturile de mobilizare a resurselor naționale, în special prin adoptarea unor politici fiscale progresive. În această privință, Raportoarea specială subliniază că este extrem de important să fie consolidate sistemele de învățământ public și să se acorde prioritate asigurării unui învățământ public gratuit, de cea mai bună calitate posibilă, în conformitate cu Principiile de la Abidjan (principiul 34).

(l) Ținând seama de interdependența și indivizibilitatea drepturilor omului, precum și ale Obiectivelor de dezvoltare durabilă, răspunsul la criză trebuie să fie multidimensional și multisectorial, iar măsurile adoptate trebuie să respecte principiul continuității serviciilor sociale esențiale, cum ar fi educația, sănătatea, locuințele, hrana

și ocuparea forței de muncă. Prin urmare, statele ar trebui să acționeze cu prudență să nu redirecționeze fonduri importante către sectorul sănătății sau pentru redresarea economică în detrimentul învățământului.

(m) În cazul în care, în circumstanțe excepționale, sunt adoptate măsuri regresive în ceea ce privește dreptul la educație, statele trebuie să se asigure că orice astfel de măsură este conformă cu legislația și standardele aplicabile în domeniul drepturilor omului. Statele care furnizează asistență și cooperare internațională nu trebuie să adopte, să sprijine sau să impună măsuri regresive inacceptabile în ceea ce privește dreptul la un învățământ public.

(i). Țările ar trebui să primească în continuare un sprijin adecvat pentru sistemele lor de învățământ public, pentru a garanta că nu va avea loc o privatizare și o comercializare accentuată a educației, ca urmare a crizei.

(ii). Statele ar trebui să își folosească dreptul de vot în cadrul instituțiilor financiare internaționale pentru a reduce povara financiară cu care se confruntă țările în curs de dezvoltare în combaterea pandemiei, prin măsuri precum instituirea de diverse mecanisme de reducere a datoriilor acestor țări, inclusiv anularea datoriilor.

(iii). Donatorii ar trebui să își îndeplinească angajamentele în ceea ce privește localizarea, asigurând finanțarea organizațiilor locale și naționale pentru a putea face față crizei – recunoscându-le competențele și experiența în contextul local și capacitatea de a ajunge la populațiile marginalizate.

(iv). Statele ar trebui să asigure drepturile profesorilor și ale altor lucrători din învățământ, din sectorul public și din cel privat, în timpul crizei și după încheierea acesteia, în special dreptul de a beneficia de condiții de muncă juste și prielnice, dreptul de a forma sindicate și de a se afilia la un sindicat, la alegere, dreptul la securitate socială, inclusiv la asigurări sociale, și dreptul de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o pot atinge (articolele 7, 8, 9 și 12 din Pact).

(v). Toate statele și entitățile comerciale ar trebui să asigure instituirea unor măsuri preventive și de precauție, pentru a proteja și asigura dreptul la sănătate, inclusiv la sănătate mintală, și bunăstarea tuturor angajaților din învățământ și a tuturor cursanților, în special la redeschiderea instituțiilor de învățământ. Ar trebui acordată o atenție specială celor care sunt expuși unui risc deosebit.

(vi). Ar trebui stabilite relații bune și de încredere reciprocă între guverne, profesori, asociațiile și sindicatele profesorilor, alți angajați din învățământ, precum și părinți și comunități, atât la nivel național, cât și la nivel local. Căile de comunicare ar trebui să rămână deschise permanent în toate etapele crizei, pentru a garanta că măsurile adoptate sunt adecvate, eficiente și acceptabile pentru toți. Redeschiderea școlilor ar trebui să se realizeze în cooperare cu profesorii și asociațiile și sindicatele profesorilor.

(vii). Ar trebui realizat un exercițiu de conștientizare a lecțiilor care trebuie învățate, pentru a se continua promovarea rolului părinților și al familiilor copiilor în școlarizarea acestora.

(viii). Ca măsură pe termen lung, ar trebui consolidat și luat în serios rolul instituțiilor de învățământ în dezvoltarea abilităților psiho-emoționale ale tuturor persoanelor, precum și a rezilienței societăților.